

Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operası Ankarada

(əvvəlki ötən sayımızda)

Dekor və kostyumları işləyən Savaş Camgöz bir dünya rəssamıdır. Rejissorun şərhini, gərəyi hadisələr Füzulinin yaşadığı Orta Çağlardan alınaraq XI-XII əsr miniatürələrinin bəlli təsiri belə duyulmaqdadır. Səbəbi isə “Leyli və Məcnun” əsərini Batı İntibahından əvvəl və ilk olaraq qələmə alan Azərbaycanın dahi şairi Nizami Gəncəvinin yaşadığı dönmənin diqqətə alınması ilə əlaqədardır. Məhz buna görə də operanın səhnə quruluşu əsasən Dünya Renesansı öncəsi dünya sənətinin incisi sayılan Təbriz miniatür məktəbinin estetik prinsipləri üzərində düşünülmüşdür. Əvvəlcə Tədris Mədrəsəsi önü, köçəri Çadır həyatı və Məcnunun məskən seçdiyi o müqəddəs dağların qoynu rejissorun qurğusu üçün əhəmiyyətli məkan olaraq seçilmişdir. Dekor-dizayna baxdıqda burada miniatür sənətinin estetik xüsusiyyətləri stilizə edilərək lirik-romantik dram janrında hazırlanmasını hiss etmiş oluruz. Bütün kostyumlarda Azərbaycan və İran, həmçinin az da olsa Ərəb etnik xüsusiyyətləri ruhunun olduğunu görməkdəyik. Xor və balet kostyumları ümumiyyətlə, Azərbaycan xalq kostyumlarından alınmışdır. Uzun əbalar, papaqlar, baş örtüklərinin, yaylıqlar, ayaqqabıların, şair və mütəfəkkirlərin, Azərbaycan etnosunun xüsusi geyimləri olduğunu bilir. Mədrəsə önü, Leylinin evi, səhradakı zirvəli dağlar, İbn-Salamın evi, həmçinin Şərq memarlığının xüsusiyyətlərini daşıyan dekorasiya təchizatından ustalıqla istifadə olunmuşdur. Daha əhəmiyyətli isə Proloq və Epiloqdakı ilahi cənnət mənzərəsi, Leyli ilə Məcnunun finalda xoşbəxt olaraq birlikdə göylərə yüksəlişi tamaşanın təsiredici mənəvi-estetik gücünü daha da artırır. Ankaranın tələbkar tamaşaçılarının qəmdən və sevincdən axan göz yaşları və sevgi duyğuları altında, coşqu dolu alqışlarla pərdə bağlanır...

Ankara Dövlət Opera Mü-

dirliyinin istəyi ilə rejissor operada ixtisaslar etməyə məcbur olmuşdur. Yeni şərhə görə operada rejissor əvvəllər yer almış musiqi parçalarını, xüsusilə də muğam yerlərini qısaltmış və bəzi musiqi yerləri dəyişdirilmişdir. Və təbiidir ki, belə bir vəziyyət əsərə yeni bir rejissor anlayışı, gözüylə baxmağı, müasir dövrün tələbləri çərçivəsindən operaya yeni ruh və tərəvət gətirilməsini tələb edir. Qürurverici haldır ki, rejissor, bütün yaradıcı opera kollektivi olduqca çətin yaradıcılıq işlərinin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gələ bilmiş-

dir. Burada Azərbaycan sənətçiləri ilə birlikdə Türkiyə sənətçilərinin birgə fəaliyyətləri öz meyvəsini verə bilmişdir. İftixar hissi yaşadan da budur ki, Ankara belkanto (səs) sənətçiləri də muğam parçalarını müvəffəqiyyətlə ifa edə bilirlər. Burada onlar haqqında bacarıqlı, istedadlıdır, sözlərini söyləməli oluram. Təbii ki, bu prosesdə təcrübəli və usta rejissor Əflatun bəyin səhnə estetikası və əxlaqına uyğun yaradıcı münasibətini bir daha görə bilirik. Aktyorların, musiqiçilərin, xor icraçıların, orkestr rəhbərliyinin (xormeyster Lyubomira Aleksandrova) dəvət edilərək operanın ideya-məzmununun məntiqinə uyğun olaraq bir araya gətirilməsində və bədii fəaliyyət göstərə bilmələrində fədakar rejissorun müstəsna rolu olmuşdur, fikrini açıq şəkildə söyləyə bilərik. Əflatun bəyin operanın səhnə həyatı yaşaması yolundakı yeni estetik prinsipini də xüsusi olaraq

qeyd etmək istərdim. Unutmaq olmaz ki, əsərin uzun tarixi bir müddət içərisində bir çox rejissor (hətta zaman-zaman Əflatun bəyin özü də operanı Bakı Dövlət Opera səhnəsində müəllimi professor Mehdi Məmmədovla birlikdə tamaşaya qoymuşdur, daha sonra yenidən bərpa etmişdir) tərəfindən şərhələrinə baxmayaaraq, Əflatun bəy onları təkrar etmək yolu ilə getmir, əksinə, öz estetik kredisunu ortaya qoymağa çalışır və daha çox operanın müəllifi Üzeyir Hacıbəylinin prinsiplərinə yaxın olmağa əhəmiy-

yət verməyi üstün tutur. Bir daha xatırladaq ki, keçmiş Sovetlər dövründə ateist ideologiyasının hakim olduğu bir zamanda Füzulinin və Üzeyir bəyin humanist, sosial adilliyə söykənən fikirləri lazımcı qarşılanı bilməzdi. Bu səbəblərdən dolayı da əsərin rejissor və ifaçıları çox vaxt müəyyən bir çərçivə içərisində və məcburi olaraq, əvvəlcədən cızılmış normativ prinsiplərin sərhədlərini keçmədən hərəkət etməyə çalışırdılar. Əflatun bəy bu stereotipi aşmağa çalışmış və əsərə yeni qolqanad vermişdir. Günümüze qədər heç bir rejissor proloq və epiloq üzərində fikir yürütməmiş, bu barədə heç düşünməmişdilər. Xüsusilə də saf məhəbbətin, ulvi sevginin heç bir zaman ölmədiyini, əbədi olaraq var olması fikrinin orijinal formasının opera dili ilə ifadə ediləmədiyini də ortadadır. Təsədüfi deyil ki, Əflatun bəy əsərə öz yaradıcı təxəyyülünün məhsulu olaraq yeni bir

proloq, final üçün isə hərəkətli bir epiloq kəşf edir. Ayrıca səhra səhnəsində, Məcnunun xəyal səhnəsində cənnət qızları Leylini Məcnunun qarşısına gətirirlər. İki sevgili ilk görüşlərini xatırlayı, ilk görüş və ilk aşiq olduqları an bir cənnəti xatırladırlar bizə ... Cənnət pəriləri Leylini aparırlar ... Məcnun oyanır, sağa-sola qaçır, Leylini tapa bilmir ... Bunlar çox təsiredici səhnələrdəndir ...

Proloqda əsərin əsas qəhrəmanlarının ilahi eşqlərinə qovuşduqları fikri bədii bir şəkildə ortaya çıxarılır. Son epiloqda isə səslənən “Şəbi Hicran...” qəmli musiqi, xalqın duaları müşayiətində qəhrəmanların səmanın zirvələrinə doğru yüksəlmələri səhnəsi bir növ rəmzi xarakter daşıyır və bir daha yuxarıda qeyd etdiyimiz əbədi eşqin ülviliyi fikrini ifadə edir.

Bəllidir ki, sintetik səhnə əsəri olan opera, bir çox mürəkkəb bədii-estetik və sənət nəzəriyyəsi problemlərinin dərinədən mənimsədiməsini mühüm sayır. Burada rejissorun çoxsəsli musiqiyə aid bir çox janrların (növlərin) və formaların (ariya, ariyette, trio, kvartet, kvintet, xor, üvertürə, muxtəlif ansamblar, rəqs musiqisi, rəqəbat və s. estetik təbiəti, forma xüsusiyyətləri, ifadə-təsvir gücü və s.) texniki-estetik imkanları dərinədən bilməsi olduqca vacibdir. Qarşımızda professional dünya rejissoru olaraq, eyni zamanda bu sənətin dərs kitablarını Türkiyə Konservatoriyaları üçün yazmış Əflatun kimi şəxsiyyət durmuşdur. Buna görə opera əsərinin analizini vermək istəyən bəzi jurnalistlərin (əslində musiqi nəzəriyyəçiləri) də bu problemlərdən peşəkarlıqla xəbərdar olmaları şərtidir. Bu dərs kitablarında opera sənətinin sənət qanunları haqqında geniş yazıldığını unutmaları lazımdır. Əks halda əsərin dərin və çoxözlü analizindən söz açmaq qeyri-mümkün görünür. Zənnimizcə, bəzi yazarların, jurnalistlərin musiqi əsərlərinə, bu sırada opera tamaşalarına yazdıqları tən-

qidi yazıların daha çox ilüstrativ xarakter daşması və musiqişünaslıq, etnomusiqişünaslıq baxımından inandırıcı görünmür.

Bir daha xatırlatmaq lazımdır ki, “Leyli və Məcnun” əsərinin səhnə təcəssümü müddətində operanın rejissoru istedadlı sənət adamı Prof. Dr. Əflatun Neməzadə hər zaman operada sənətlərin bədii sintezi və dialektikası kimi prinsiplərdən yaradıcılıqla istifadə edən bir şəxsiyyət olduğunu nümayiş etdirə bilir. Operanın səhnə üzünü görməsi müddətində onun opera kollektivi ilə (xor, muğam ifaçıları, sənət texniki personalı, dekorasiya, kostyum dizaynı, işıq dizaynı və s.) olan uzunmüddətli yorulmaz və məhsuldar yaradıcılıq işləri (burada Universitet müəllimi Prof. Dr. İqar İmamverdiyevin, tar ilə repetitorluq fəaliyyətini də xüsusi olaraq qeyd etmək istərdik) və zəngin səhnə təcrübəsi nəticədə yeni bir estetik tərəvətə sahib bu opera tamaşası sevgi qazanmış, eyni zamanda “Leyli və Məcnun” kimi möhtəşəm və ölməz bir operanın yeni səhnə təcəssümüylə meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

İnanırıq ki, əsər türk tamaşaçı-dinləyicilərinin rəğbətini qazanmaqla birlikdə uzun və davamlı olaraq Dövlət Opera və Balet Teatrının repertuarında özünə layiq yer alacaqdır. Operanın səhnə üzünü görməsində hər zaman mədəniyyətlərimiz arasındakı tarixi və qarşılıqlı zənginləşmə prosesinə əhəmiyyət verən Azərbaycanın mədəniyyət və turizm naziri cənab Əbülfəs Qarayevə, Azərbaycan Respublikasının Türkiyədəki səfiri cənab Faiq Bağirova, eyni zamanda T.C.Kültür və Turizm Nazirliyinə, Dövlət Opera və Balet Teatrının rəhbərliyinə, Ankara Dövlət Opera və Balet Teatrının rəhbərliyinə hər cür dəstək və yardımlarına görə təşəkkürümüzü bildirir və bu qəbildən olan mədəniyyət əlaqələrimizin daha da intensiv və fasiləsiz olaraq davam etdirilməsini diləyirik.

Prof. Dr. Babək QURBANOV.